

De tekst van de Doper

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Jesaja 40, 1-11

2^e schriftlezing: Jacobus 1, 9-12

3^e schriftlezing: Johannes 1, 1-23

Inleiding

Alleen in het Johannesevangelie zegt de Doper van zichzelf dat hij is de stem van iemand die roept in de woestijn: 'Maak recht de weg van de Heer.' Dat zijn woorden uit het dan al oude profetenboek Jesaja. Velen hebben deze profetenwoorden als van onmiddellijke betekenis ervaren. Zou dat ook voor ons zo kunnen zijn? Vieren wij dan toch een ander Kerstfeest wanneer wij deze woorden verstaan met ons hart?

Thema: De tekst van de Doper

Gemeente van Christus,

natuurlijk hebben velen zich afgevraagd wat daarmee is bedoeld: 'Een weg door de woestijn.' Sommigen hebben daarbij gedacht aan een processieweg, een 'via sacra', een heilige weg, opgaand naar een tempelcomplex, die werd gebruikt voor plechtige tochten ter ere van een god zoals men die kende in het oude Babylon en in Egypte. Godenbeelden werden in een optocht rondgedragen.¹ Soms vierde men zelfs dat de ene god bij de andere op bezoek ging. Een feest werd opgebouwd rondom een optocht die deed denken aan de processies die we ook in Rooms-katholiek Nederland nog wel kennen. Maar je kunt je afvragen of dat in de bijbel wordt bedoeld. Ik denk niet dat het bij de bijbelse profeten gaat om een louter cultische verbeelding van het heilige.

Dit is ook niet de bovennatuurlijke rijksweg die als een liniaal van Babylon naar Jeruzalem werd getrokken door een goddelijke hand, die sommigen er in hebben willen zien. Mogelijk hebben zij gedacht aan die andere uittocht, uit Egypte dwars door de Schelfzee, die zo vaak letterlijk wordt verbeeld als een pad tussen twee watermassa's als muren.² Het is nu eenmaal moeilijk voorstelbaar dat de uit de ballingschap terugkerende Joden vanuit Babylon rechtstreeks op Jeruzalem afgingen. Veeleer zullen ze een omtrekkende beweging hebben gemaakt, langs de Eufraat en door de groene delen van Syrië om in Galilea uit te komen, of door Jordanië langs de Jordaan te trekken.

Weer anderen zagen in de oproep van Jesaja de praktijk die ook Flavius Josephus beschrijft als hij het heeft over het optrekken van het Romeinse leger. Voor het eigenlijke leger uit gingen lichtbepalende troepen en boogschutters die de omgeving uitkamen op

verraderlijke overvallers, daarna een eerste afdeling zwaarbepalenden, maar dan kwamen de zogenaamde 'stratenmakers'...³

...die de taak hadden bochten uit de wegen te halen, moeilijk begaanbaar terrein te egaliseren en bossen te kappen die de doortocht belemmerden. Zo werden het leger de vermoeienissen van een lastige tocht bespaard.⁴

Daarna kwamen de bagage van de aanvoerder en de bevelhebber zelf en pas daarna de eigenlijke legermacht. De meeste bijbelgeleerden denken dat Jesaja hier aan denkt.⁵ Dat is dus de machtige beweging van een optrekkend leger. En dat is begrijpelijk. Dit is waar de Tweede Jesaja waaraan hoofdstuk 40 wordt toegeschreven, en die leefde aan het eind van de Babylonische Ballingschap, in de tweede helft van de zesde eeuw v.Chr., op hooft. Het beeld van een optrekkende legermacht wordt figuurlijk gebruikt. Letterlijk zal het volk zo massaal niet zijn teruggekeerd. Dat was eerder een druppelend proces waarin groepen besloten weer naar Juda te gaan om Jeruzalem weer op te bouwen. Maar de profeet hooft op een veilige thuistocht van het volk van God en een gebaande intocht in het beloofde land. Deze tekst zet dus geen god op een voetstuk, maar beschrijft de bevrijding van een volk.

Het is een oud gebruik om minstens één zondag in de Adventstijd stil te staan bij de grote heraut die in de bijbel voor Jezus Christus uit gaat. Zo zijn de evangelisten Johannes de Doper gaan zien. Elk van de vier evangeliën verschaft informatie over de Doper. Toch blijft het een raadselachtige figuur. Dat deze Johannes een historische figuur was, staat buiten kijf. Ook een buitenbijbelse bron zoals de Joodse historicus Flavius Josephus, die werkte voor de Romeinen, kent hem goed en ook niet onbelangrijk, hij bewondert Johannes de Doper. Hij noemt hem met respect en zegt: 'Johannes was een goed man'.⁶ De dood van Johannes door toedoen van Herodes Antipas is een schande, die van de Doper een martelaar heeft gemaakt voor joden, christenen en moslims. Als het leger van Herodes later wordt verslagen zien de Joden daarin Gods wrekende hand.

U weet: Het vierde evangelie kent geen kerstverhaal. In plaats van herders en wijzen, krijgen wij een mysterieuze tekst over het vleesgeworden Woord van God en ontmoeten wij meteen aan het begin Johannes de Doper. Later zijn er tijdgenoten die menen dat Jezus niemand anders is dan Johannes de Doper zelf, die uit de dood is opgestaan. De evangelist legt uit dat dit niet het geval is. Waar het om gaat is wat Jesaja noemt: de openbaring van de luister van de Heer.⁷ Het mooie is dat deze niet buiten de mensen om tot zijn recht komt. Mensen zijn kwetsbaar als het gras, dat wordt niet ontkend. Maar het is juist te midden van een kwetsbaar volk dat deze God wil wonen. Hier, te midden van mensen, wordt God in al zijn heerlijkheid gevonden.

Als een herder weidt hij zijn kudde:
zijn arm brengt de lammeren bijeen,
hij koestert ze, en zorgzaam leidt hij de
ooien.⁸

Maar wie is dan Johannes? Wat is zijn getuigenis? Wat is de tekst van de Doper? Hoe heeft hij zichzelf gezien? De bijbel zegt het niet, maar wetenschappers hebben Johannes in verband gebracht met de geloofsgemeenschap van de Essenen te Qumran aan de Dode Zee, niet ver van de plaats waar Johannes doopte in de Jordaan. Het is moeilijk te bewijzen, maar niet vreemd. De Essenen waren altijd druk in de weer met rituele reiniging door baden.⁹ Marcus ziet hem als de nieuwe Elia wat hij herkenbaar maakt in de kleding kameelharen mantel en het eten van wilde honing.¹⁰ Of was hij niet gewoon Elia zelf en is Johannes een opnieuw tot leven gekomen profeet? Het Jodendom kende een messiaanse verwachting die samenhang met de wederkomst van een grote profeet. Het gaat om het in vervulling gaan van zijn woorden en zijn eigen rol als getuige daarbij.¹¹ Door de Doper met Elia te identificeren wordt duidelijk gemaakt dat in de ogen van de evangelisten Jezus de Messias is.

De vierde evangelist heeft een heel eigen benadering. Vandaag hoorden wij Johannes zeggen dat hij zelf *niet* de gezalfde is, dat is de Christus, hij is ook *niet* Elia en hij is ook *niet* 'de profeet'.¹² Hij is 'slechts' een stem, van iemand die roept in de woestijn. Het bijzondere van Johannes schijnt te zijn geweest dat hij gelovige joden doopte. Rituele reinigingen kenden ze wel. Maar die voltrokken ze regelmatig aan zichzelf. Maar deze doop in de Jordaan na een prediking in de wildernis, iedere Jood kon verstaan dat Johannes doelde op een hernieuwde intocht in het beloofde land, zoals God eens zijn volk een weg had gebaad. Opvallend is hier dus dat gevraagd naar zijn identiteit, de Doper tot driemaal toe zegt: 'Ik ben niet...' Later in het evangelie

zal Jezus zeven maal zeggen: 'Ik ben...' Zo wil de evangelist benadrukken dat er met Jezus werkelijk een nieuwe bladzijde door God wordt opgeslagen. Jezus vult de heilige Godsnaam in. Hij laat zien wie God is wanneer een mens voor God open staat: Ik ben het brood des levens. (Jh.6,35 en 48); Ik ben het licht der wereld. (Jh.8,12); Ik ben de deur voor de schapen (Jh.10,9); Ik ben de Goede Herder (Jh.10,11 en 14); Ik ben de opstanding en het leven (Jh.11,25); Ik ben de weg, de waarheid en het leven. (Jh.14,6); Ik ben de ware wijnstok (Jh.15,1). Telkens klinkt de stem van God in deze woorden mee: 'Ik ben die ik ben' of, zoals de woorden tot Mozes bij de braambos gesproken in de NBV misschien wel mooier als een belofte zijn vertaald: 'Ik ben die er zijn zal'. Hij is het die mensen zendt.

Zo is Johannes is de wegbereider van een gezalfde die een volk bevrijdt. Als wij ons dan afvragen: 'Waar is dat volk vandaag herkenbaar?' dan denk ik aan de geest waarin de Jacobusbrief is geschreven, heel praktisch en behoorlijk radicaal. De levende Christus krijgt gestalte in het Godsvolk onderweg. Zijn zichtbare lichaam in deze wereld, dat zijn mensen! Die mensen hebben zich in zijn naam verenigd. Zij hebben zich aan elkaar laten verbinden. Dat hebben zij eenvoudigweg gedaan om er voor elkaar te zijn, niet alleen om samen te genieten, maar ook om elkaar te steunen als het leven moeilijk is. Lief en leed delen zij, als antwoord op de vraag die wordt gesteld door het aardse leven van deze Jezus en door zijn dood aan het kruis. Gods volk onderweg, dat valt niet samen met de kerk... Als het goed is geeft de kerk er een herkenbare vorm aan. Maar juist dan moet het nog gebeuren, willen mensen de opstanding van Christus beleven.

Het Woord van God woont in ons midden. Onze dagen worden door dit woord geschapen. Door open te staan voor de betekenis van dit geheim, banen wij Gods Koninkrijk een weg. Van die weg is Johannes de getuige, de stem die roept in de woestijn die dit leven ook kan zijn. Hij roept ons om op weg te gaan, elkaar tegemoet, in de naam van God.

Amen.

Uitzending en zegen

Gaat u vanhier, besef het gezegende mensen te zijn, misschien vindt u het moeilijk om te benoemen, maar als mens je bestaan te aanvaarden in Gods naam is een groot geheimenis. God gaat mee, dwars door de kwetsbare tijden in ons leven. Hij schenkt ons aan elkaar. Zo ontvangen wij elkaar uit zijn hand.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige geest,
is met jullie allemaal.

Noten

¹Bijv. Brown, R.E., *The Anchor Bible*, 29, *The Gospel according to John I-XII*, New York/London 1966, 43.

²Cf. Exodus 14,22.

³Grieks: 'hodopoiói', stratenmakers.

⁴Josephus, *De Joodse Oorlog*, vert. F.J.A.M. Meijer en M.A. Wes, III, 6,2, Baarn 1992, 263-264. Hij beschrijft het optrekken van Vespasianus. Ook Xenophon geeft een dergelijke beschrijving in *Anabasis*.

⁵Cf. Elliger, K., *Biblischer Kommentar des Alten Testaments*, XI/1, *Deuterocesaja, 1. Teilband, Jesaja 40,1 ? 45,7*, Neukirchen-Vluyn, 1978, 17-18.

⁶Flavius Josephus, *De oude geschiedenis van de Joden*, III, *Boek XIV-XX*, vert. F.J.A.M. Meijer en M.A. Wes, Amsterdam/Leuven 1998, XVIII, 116-119.

⁷Jesaja 40,5.

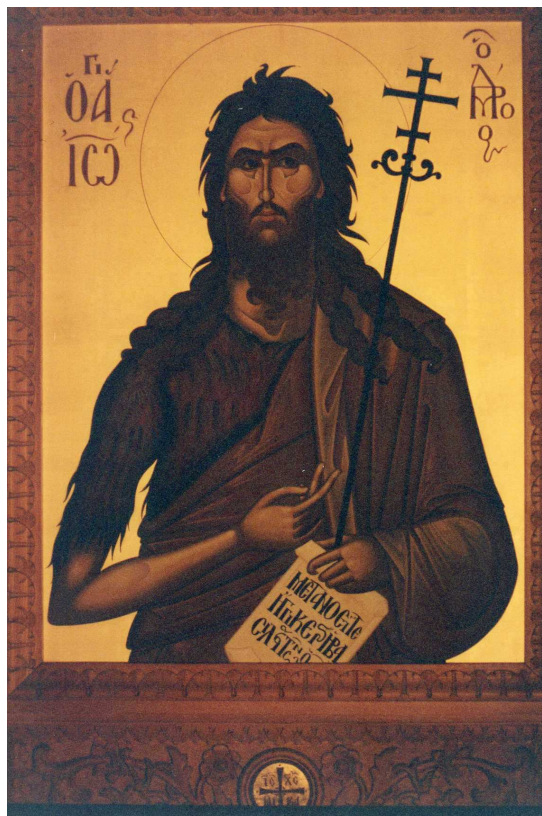
⁸Jesaja 40,11.

⁹Cf. nl.wikipedia.org/wiki/Essenen

¹⁰Cf. 2 Koningen 1,8 en Marcus 1,6.

¹¹Matteüs volgt Marcus daarin. Lucas is voorzichtiger, maar bij alle drie de synoptische evangelisten speelt het profetische getuigenis als wegbereider van de doorbraak van Gods Koninkrijk een grote rol.

¹²Johannes 1,21. Cf. Marsh, J., *The Gospel of Saint John*, Harmondsworth 1988 (=1968), 115ff.

Figuur 1: Johannes de Doper, icoon

Figuur 2: Prediking van Johannes de Doper, Rembrandt 1634